

Haydi, Hayatı Kucakla, Yaşam Becerileri Eğitimi Projesi'nin Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyi ve İnternet Bağımlılık Düzeyine Etkisi*

Harun YAMAN**

Özet

İSTKA tarafından desteklenen “Haydi Hayatı Kucakla-Yaşam Becerileri Eğitimi” projesi, çocuk ve gençlerde internet bağımlılık durumunun azaltılması ve buna bağlı olarak okul ile diğer çevreyle ilişkiler için gerekli olan sosyal becerilerin yaşam becerileri eğitimi ile geliştirilmesini amaçlamaktadır. Araştırma, İstanbul'da 22 ilçede yürütölmüştür. Her ilçeden onar devlet okulu araştırmaya dahil edilmiş olup, bu okullarda öğrenim gören ortaokul öğrencileri çalışmanın katılımcılarını oluşturmaktadır. Araştırma ön-test/son-test tek gruplu zayıf deneysel model ile desenlenmiştir. Veri toplama araçları olarak İnternet Bağımlılık Ölçeği (Bayraktar, 2001) ve Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (Bacanlı ve Erdoğan, 2003) kullanılmıştır. Öğrencilere 2015-2016 eğitim öğretim yılında yaşam becerileri eğitimi verilmiştir. Araştırma kapsamında yer alan 22 ilçeden tabakalı rassal örnekleme ile seçilen 277 katılımcının proje uygulamalarından internet bağımlılıklarını azaltma ve sosyal becerilerini geliştirme bağlamında nasıl ve ne derecede etkilendiği incelenmiştir. Bulgular genel olarak katılımcıların ilçeler düzeyinde internet bağımlılıklarını proje uygulamalarının etkisiyle azalttığını, sosyal beceri düzeylerini ise proje uygulamaları etkisi ile artırdığını göstermiştir. Elde edilen bulgular ilgili literatür kapsamında tartışılmış ve projenin gelecek uygulamaları için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Yaşam becerileri, internet bağımlılık, sosyal beceri düzeyi.

*Bu çalışma, 2015 tarihli HAYDİ HAYATI KUCAKLA-YAŞAM BECERİLERİ EĞİTİMİ isimli İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) projesidir.

** İstanbul Valiliđi Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Merkezi

The Effect of Lets Embrace The Life-Training of Life Skills Project on Elementary Grade The Degree of Students' Social Skills and Internet Addiction

Abstract

The project of “Lets Embrace The Life-Training of Life Skills” is supported by Development Agency of Istanbul. The aim of the project is to develop the social skills of children and youth by offering a training of life skills. It is also expected to decrease the internet addiction as a result of the training. The current project study has been implemented in 22 provinces of Istanbul, Turkey. The participants of the study are made up of students who continue their education at the middle schools. 10 public schools from each province were included. The research is done by single subject pre-test/post-test experimental design. The scales of “Internet addiction” (Bayraktar, 2001) and “Matson Evaluation of Social Skills of Youth (MESSY)” (Bacanlı & Erdogan, 2003) which were adapted into Turkish were used as data collection instruments in the present study. The participants were 277 selected students by means of strata random sampling. The participants (students) in the study were given a training which continued in the academic year of 2015-2016. In general, the project was effective in reducing the internet addiction of the participants through increasing their social development and interactions. Further discussions are presented based on the related theoretical frames and suggestions are provided for the future progress of the project and its implementations.

Key words: *Life skills, internet addiction, the level of social skills.*

Giriş

Günümüzün en önemli iletişim ve paylaşım aracı haline gelen internet; ev, iş, okul gibi farklı ortamlarda farklı gereksinimleri gidermek amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Arkadaş bulma, var olan tanıdıklarla iletişim halinde olma, ödevler, hobiler ve kişisel ilgiler için bilgi arama, can sıkıntısını giderme ve problemlerden uzaklaşma, eğlenme ve kendini ifade etme gibi durumlar internet kullanım amaçları olarak gösterilebilir (Biçer, 2014). Kısa zamanda hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen internet kullanımı, bilgilendirici ve geliştirici olumlu özelliklerinin yanında, fazla internet kullanımından kaynaklı tembellik, yüz yüze iletişim becerisi eksikliği ve zamanla meydana gelen asosyal yaşam gibi

olumsuz durumları da içermektedir (Caplan, 2005). İnternet kullanımından kaynaklanan problemlerin geçmişten günümüze artışı, hem ulusal hem de uluslararası alanda araştırmacıların dikkatini çekmekte ve gün geçtikçe daha çok ciddiye alınması gereken bir araştırma konusu haline gelmektedir. Türkiye’de internet bağımlılığı konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında; internet kullanımının sosyal ilişkilere etkisi (Bölükbaş, 2003), internet bağımlılığının ergenler için nasıl bir risk faktörü olduğu konusu (Ceyhan, 2008), internetin hangi ortamlarda, hangi yaş grupları tarafından, hangi amaçlarla kullanıldığı (Baran ve Kuloğlu, 2001; Esgin, 2000; Yetim ve Güler, 2000) soruları üzerinde durulmuştur. Yurtdışında internet kullanımı ve bağımlılığı konusunda yapılan çalışmalar ise; internet kullanımının gençler arasında depresyon ve sosyal yalnızlıkla bağlantısı (Sanders, Field, Diego ve Kaplan, 2000), internetin sosyal ve psikolojik etkileri (Kraut, Patterson, Lundmark, Kiesler, Mukopadhyay ve Scherlis, 2002), sosyal hayatın internet bağımlılığı üzerindeki rolü (Li ve Chung, 2006), gençlerin internet bağımlılık durumları ve bu durumların çocuk yetiştirme tutumları, aile iletişimi, aile uyumu ve aile içi şiddete maruz kalma (Park, Kim, JY. ve Cho, 2008) gibi olgularla ilişkisi gibi problemler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bunlara ek olarak, internet bağımlılığı etkileyen belli başlı demografik değişkenler de bulunmaktadır. Bu değişkenlerden ilki cinsiyet olarak gösterilebilir çünkü ilgili çalışmalara bazılarında erkeklerin kızlara oranla internet bağımlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülürken (Balta ve Horzum, 2008; Çevik ve Çelikkaleli, 2010); kızların erkeklere kıyasla daha fazla internet bağımlısı olduğu başka çalışmalar da mevcuttur (Chou, Condron ve Belland 2005; Morahan-Martin ve Schumacker, 2000). Diğer bir yandan cinsiyet bağlamında internet bağımlılık düzeyinin herhangi bir değişiklik göstermediği araştırmaların da olduğu görülmektedir (Brenner, 1997; Ferraro, Caci, Damico ve Blasi, 2007; Lee ve diğerleri, 2007; Soule, Shall ve Kleen, 2003).

Sınıf seviyesi araştırmalarda sıklıkla üzerinde durulan ikinci önemli değişkendir çünkü gençlerde genellikle ortaokul yıllarına denk gelen ergenlik dönemi, internet bağımlılık durumunun sıklıkla görüldüğü zamanlardır (Biçen, 2014). Dolayısıyla sınıf seviyesinin internet bağımlılık durumunun ele alınmasında büyük bir öneme sahip olduğunun özellikle

belirtilmesi gerekmektedir.

Ergenlerin internet bağımlılığının ebeveyn tutumu ve eğitim seviyesine göre değişiminin incelendiği diğer bir çalışma (Çevik ve Çelikkaleli, 2010) da göstermektedir ki, anne eğitimi öğrencilerin internet bağımlılık durumlarını anlamlı bir şekilde etkilerken; baba eğitim durumunun bağımlılığa etkisi görülmemiştir. Bu sonucun annelerin eğitim düzeyi artıkça çocuklarının internet kullanım sıklıklarına müdahale etmelerinden kaynaklı olabileceğini düşünülmektedir.

Bu değişkenlere ek olarak, internete erişim durumunun internet bağımlılık düzeyine olan etkisi de birçok çalışmada yer almıştır (Chen ve Chou, 1999; Chou ve diğerleri, 2005). Bu çalışmalar genellikle üniversite öğrencileriyle yapılmış ve sonuç olarak haftada yaklaşık 20 saat internet kullanan öğrencilerin internet bağımlılığı açısından yüksek risk grubunu oluşturduğu görülmüştür (Chen ve Chou, 1999). Genel olarak, internet bağımlılığının günümüzde gençler arasında yaygınlaşan bir problem olmasından dolayı araştırmacıların internet bağımlılığı ve etkilerini erken yaştan itibaren ele aldığı görülmektedir. Çünkü internete olan aşırı bağlılık durumu, özellikle ergenliğe geçiş döneminde olan ortaokul öğrencilerinin psikolojik, bedensel ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Biçen, 2014). İnternete erken yaşta bağımlı olmaya başlayan bireyler; ilişkiyi başlatma ve sürdürme, grupla bir işi yürütme, duyguları anlama ve karşıya aktarma, saldırgan davranışlarla ve stresle başa çıkma, problem çözme ve plan yapma gibi yaşamsal becerileri gerçekleştirme konusunda zorluk yaşayabilmektedirler ve bu yaşamsal beceriler literatürde sosyal beceriler olarak tanımlanmaktadır (Akkök, 1996; Biçen; 2014).

Diğer yandan yapılan çalışmalar internet bağımlılık durumu ile sosyal beceri düzeyleri arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin, internet ortamında oyun oynayan çocukların oynamayan çocuklara kıyasla sosyal beceri puanlarında düşüklük gözlenmektedir ve bu eksiklik erken yaşlarda daha da fazla görülmektedir (Oğuz, Zayim, Özel ve Saka, 2008). Çocuk ve gençler oyun oynarken bilgisayar başında geçirdikleri zamanı, yeme ve içme ihtiyaçları için kullanamamaktadır. Aynı zamanda, internet ve bilgisayar ile israf edilen her vakit, sağlık problemlerine de sebebiyet vermektedir. Ancak, erken yaşlarda internet veya bilgisayar

aracılığıyla oyun oynamak, çocuklar tarafından hayal kurmak, kazanma tutkusunu tatmak ve oyuna hakim olabilme şansı elde edebilmek gibi düşünülen nedenlerden dolayı tercih edilmektedir (Saygılı, 2002). Bu gibi sebeplerden internette fazlaca vakit geçiren ergen bireyler, interneti başlı başına bir sosyalleşme ortamı olarak varsaydığından (Caplan, 2005), karar verme becerisi, zaman yönetimi, yaratıcı düşünme, çatışma ve problem çözme gibi gerçek hayatta gereken sosyal becerilerini yeteri düzeyde geliştirememektedirler.

Diğer yandan Türkiye’deki internet bağımlılığını yönelik önleyici program, seminer, konferans, seminer vb. farkındalık yaratıcı ve bilgilendirici faaliyetler yeterli düzeyde değildir. Özellikle çocuk ile gençlerde internet bağımlılık durumunun sadece bilgi düzeyinde değil, beceri ve yeterlilik düzeyinde de azaltılabilmesi için davranış değişikliğine yol açabilecek içeriklerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda çalışmaların yetersizliği bu araştırmanın temel gerekçelerindedir. Türkiye’de internet bağımlılığını ele alan çalışmalara bakıldığında internet bağımlılığını etkileyen temel değişkenlerin, (cinsiyet, sınıf seviyesi, anne eğitimi, baba eğitimi ve internet erişimi) sosyal beceri düzeyinin gelişimiyle ilişkisinin fazla kurulmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından 2015 yılında çocuk ve gençlerde internet bağımlılığının önlenmesine yönelik yaşam becerileri eğitimi uygulanması ve etkililiğinin sınanması amaçlanmıştır.

Araştırma Soruları

“Haydi Hayatı Kucakla-Yaşam Becerileri Eğitimi” projesi, çocuk ve gençlerde internet bağımlılık durumunun azaltılması ve buna bağlı olarak okul ile diğer çevreyle ilişkiler için gerekli olan sosyal becerilerin yaşam becerileri eğitimi ile geliştirilmesini amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Yaşam becerileri eğitimi, katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

2. Yaşam becerileri eğitimi, cinsiyet değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

3. Yaşam becerileri eğitimi, sınıf seviyesi değişkeni açısından

katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

4. Yaşam becerileri eğitimi, anne eğitimi düzeyi değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

5. Yaşam becerileri eğitimi, baba eğitimi düzeyi değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

6. Yaşam becerileri eğitimi, internet erişim durumu değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Deseni

“Haydi Hayatı Kucakla” projesi ön-test/son-test tek gruplu zayıf deneysel model olarak desenlenmiştir. İlgili proje İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen, bağımlılıkla mücadele konusunda katılımcıların sosyal becerilerini artırarak onları özellikle internet bağımlılığından kurtarma, böyle bir bağımlılığı önleme ya da önlem alma amaçlarını taşımaktadır. Projenin eğitimleri üç farklı grup üzerinde ve aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle formatör öğretmenler olarak rehberlik ve psikolojik danışmanlık (RPD) bölümünde mesleğini icra eden öğretmenler projenin formatör öğretmenleri olarak görev almışlardır. Formatör eğitimleri tamamlanan RPD öğretmenleri proje kapsamındaki okullardaki öğretmenlere aldıkları sosyal beceriler eğitimi uygulamıştır. Bu eğitim ile sertifikalandırılan branş öğretmenleri okullarındaki öğrenciler ve öğrenci ailelerine bağımlılıkla mücadelenin bir yolu olarak sosyal beceriler eğitimlerini pedagojik olarak uygunlaştırarak vermişlerdir. Böylelikle projenin beklenen çıktıları kademeli olarak tüm paydaşlarına iletmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla projenin başat amacı, hedef katılımcı kitlesi olan ortaokul düzeyinde bulunan öğrenenlerin internet bağımlılık düzeylerini, onların sosyal becerilerini artırarak azaltma; daha da belirgin olarak, derecelenebilen internet bağımlılık durumlarını, önleyici ve koruyucu bir perspektifte sosyal becerileri geliştirerek ve genişleterek alt düzeylere doğru çekmek ya da normalleştirmektir. Bu kapsamda araştırma bir “müdahale çalışması” olarak tanımlanabilir.

Projede, iki ana bağımlı değişken vardır. Bunlar proje katılımcılarının “internet bağımlılıklarında” ve “sosyal becerilerinde” süreç içerisinde meydana gelen değişimlerdir. Buna ek olarak katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları (IBD) ve sosyal beceri düzeylerinde (SBD) *proje etkisiyle meydana gelen değişimler* ana bağımsız değişken (yaşam becerileri eğitimi) ve ikincil aday bağımsız değişkenler (cinsiyet, sınıf seviyesi, anne eğitimi, baba eğitimi, internet erişim durumu) açısından incelenmiştir. Bu analizlerin hangi biçimde gerçekleştirildiği Şekil 1’de özetlenmiştir.

Şekil 1. Gerçek ve etkileşimli analizlerin özeti

DEĞİŞKENLER	ETKİLEŞİMLİ ETKİ
Yaşam Becerileri Eğitimi	Yaşam Becerileri Eğitimi * Cinsiyet
Cinsiyet	Yaşam Becerileri Eğitimi * Sınıf seviyesi (bilişsel düzey)
Sınıf seviyesi	Yaşam Becerileri Eğitimi * Anne eğitimi düzeyi
Anne eğitimi	Yaşam Becerileri Eğitimi * Baba eğitimi düzeyi
Baba eğitimi	Yaşam Becerileri Eğitimi * İnternet erişim durumu
İnternet erişim durumu	

Şekil 1’de görüldüğü üzere ana bağımsız değişkenin dışında kalan ikinci aday bağımsız değişkenlerin etkisi ön-test ve son-test puanları ile etkileşimli bir şekilde incelenmiştir. Ana bağımsız değişkenin dışında kalan beş aday bağımsız değişken, bilimsel çalışmaların gereği olarak ikişerli değişken grupları olmak üzere birlikte incelenmiştir. Bilimsel bir çalışmada aday bağımsız değişkenlerin izole olmuş bir şekilde incelenmesinin yerine, onların *karşılıklı belirleyici* etkileşimlerinin incelenmesi metodolojik bir rasyoneldir. Çünkü çoklu ve etkileşimli incelemeler sosyal araştırmalar için hem daha bilgilendirici/bilgi verici hem de tek bir değişkenin işe koşulduğu, anlamlı sonuçların türetilmediği analizlerde istatistiki anlamlılığa ulaşmayı sağlayabilir.

Katılımcılar

Araştırma, İstanbul'daki 22 ilçede yürütülmüştür. Araştırmada yer alan ilçeler Ataşehir, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Beylikdüzü, Esenler, Eyüp, Fatih, Güngören, Kadıköy, Kâğıthane, Kartal, Küçükçekmece, Maltepe, Sarıyer, Şişli, Ümraniye, Üsküdar ve Zeytinburnu'dur. Çalışmaya, her ilçeden 10 devlet okulunda öğrenim gören 5,6,7 ve 8. sınıf öğrencileri katılmıştır. Bu çalışmada IBD ve SBD puanlarına ait eşleştirilmiş verilerin analizi için tabakalı örnekleme yaklaşımı ile 277 öğrenci seçilmiştir. Tabakalı rassal örneklemenin temel amacı yukarıda özetle belirtilen, çalışmanın evrenini oluşturan katılımcı oranlarının, örneklem içinde benzer kalması koşuluyla basit rassal seçimin gerçekleştirilmesidir. Sosyal araştırmalarda evrenin belirli bir kısmının örneklem içinde yer alması yeterli olarak görülmektedir. Bu çalışmada evren ile ilgilenen parametrik testlerin geçerli ve güvenilir bir şekilde yapılabilmesi ve evrenin maksimum derecede temsil edilmesi için hem rassallıktan yararlanılmış hem de örneklem sayısı geniş tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Bu amaçla, projenin hedef kitlesi olan katılımcı öğrencilerden, onların proje öncesi ve sonrasındaki demografik bilgi formu, İnternet Bağımlılık Ölçeği ve Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcılara ilişkin cinsiyet, sınıf seviyesi, anne eğitimi, baba eğitimi, okul başarısı, devamsızlık durumları, sosyo-ekonomik düzey ve evde internet erişim durumu bilgilerini elde etmek amacıyla kullanılmıştır.

İnternet Bağımlılık Ölçeği: IBD verileri, Young (1998) tarafından geliştirilmiş ve Bayraktar (2001) tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilerek 12-17 yaş grubu ergenler için uyarlanmış olan "İnternet Bağımlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Likert tipi bir ölçek olan İnternet bağımlılık ölçeğinde, katılımcıların "hiçbir zaman", "çok az", "arada sırada" "sık" "çok sık" ve "her zaman" seçeneklerinden birini işaretlemesi istenmiştir. Çeviri testin standardize edilmiş Alpha değeri .91, Spearman-Brown değeri .87'dir (Bayraktar, 2001).

Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği: SBD puanları ise Matson, Rotatori ve Hessel (1983) tarafından geliştirilen, Bacanlı ve Erdoğan (2003) tarafından Türkçeye uyarlanan “Matson Çocuklarda Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Ölçek, 5’li likert tipte 47 maddeden oluşmaktadır. Öğrencilerin ölçekte yer alan her maddeye ilişkin olarak “1=bana hiç uygun değil”, “2=bana az uygun”, “3=bana orta düzeyde uygun”, “4=bana oldukça uygun” ve “5=bana tamamen uygun” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmiştir. İlgili ölçeğin iç tutarlık katsayısı olumsuz sosyal davranışlar alt ölçeği için Alpha= .68, olumlu sosyal davranışlar için Alpha= .74 olarak hesaplanmıştır (Bacanlı ve Erdoğan, 2003).

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS 20.0 programı kullanılmıştır. Çalışma kapsamında çeşitli tek değişkenli ve çok değişkenli çeşitkenlik analizleri yapılmıştır. Yapılan tüm varyans analizleri Şekil 2’de listelenmiştir.

Şekil 2. Proje uygulamasına ve diğer değişkenlere yönelik yapılan çeşitkenlik analizleri

Asıl ve Etkileşimli Etkiler	Geçleştirilen Analizler
Ön-test/son-test IBD puanları arasındaki proje uygulamaları ile meydana gelen değişim	Tekrarlı Ölçümler için t testi
Ön-test/son-test SBD puanları arasındaki proje uygulamaları ile meydana gelen değişim	Tekrarlı Ölçümler için t testi
Yaşam Becerileri Eğitimi ve Cinsiyet değişkenlerinin IBD puanlarına olan etkileşimli etkisi	Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi (<i>Tekrarlı ölçümler için ANOVA</i>)
Yaşam Becerileri Eğitimi ve Cinsiyet değişkenlerinin SBD puanlarına olan etkileşimli etkisi	Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi (<i>Tekrarlı ölçümler için ANOVA</i>)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Sınıf Seviyesi değişkenlerinin IBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Sınıf Seviyesi değişkenlerinin SBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Anne Eğitimi Düzeyi değişkenlerinin IBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Anne Eğitimi Düzeyi değişkenlerinin SBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Baba Eğitimi Düzeyi değişkenlerinin IBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve Baba Eğitimi Düzeyi değişkenlerinin SBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve İnternet Erişimi Düzeyi değişkenlerinin IBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Yaşam Becerileri Eğitimi ve İnternet Erişimi Düzeyi değişkenlerinin SBD puanlarına olan etkileşimli etkisi

Tekrarlı ölçümler için çok değişkenli varyans analizi
(*Tekrarlı ölçümler için ANOVA*)

Bulgular ve Yorumlar

Bu araştırmanın birinci araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: “Yaşam becerileri eğitimi katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?” ve ilgili

araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal beceri düzeyi ve internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanları için kolmogorov-smirnov normallik testi sonuçları

	N	X	Z	p
Sosyal Beceri Ön-test	277	93,19	1.33	.786
Sosyal Beceri Son-test	277	98,29	1.79	.335
İnternet Bağımlılık Ön-test	277	54,19	2.07	.090
İnternet Bağımlılık Son-test	277	52,97	2.41	.189

$p < .05$

Tablo 1’de verilen sosyal beceri düzeyi ve internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanları için Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonuçları, verilerin eşleşmiş verileri içinde normal dağılım gösterdiğini ortaya çıkarmıştır ($p \geq .05$). Bu sonuç, her iki değişken üzerinde yapılacak analizlerin parametrik testler doğrultusunda gerçekleştirilebileceğini göstermiştir.

1. Proje uygulamalarının internet bağımlılık ve sosyal beceri düzeyi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan analiz bulguları

Tablo 2. Proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkisi

	N	\bar{x}	SS	SD	t	p	η^2
İnternet bağımlılık düzeyi Ön-test	277	54,19	12,49	276	11,19	,023	0,44
İnternet bağımlılık düzeyi Son-test	277	52,97	12,37				

$p < ,05$

Tablo 2’de verilen bulgulara göre, Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesine katılan öğrencilerin internet bağımlılık düzeyi ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir, $[t(276)=11,19, p < ,05]$. Buna göre öğrencilerin uygulama öncesindeki test puanları, $\bar{x} = 54,19$ iken uygulama sonrasındaki test puanları, $\bar{x} = 52,97$

şeklinde tespit edilmiştir. Bu test için hesaplanan eta-kare (η^2) değeri ise $\eta^2=0,44$ 'tür. Bu bulgu, Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesinin öğrencilerin internet bağımlılık düzeylerini azaltmada geniş bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte öğrencilerin İnternet Bağımlılık Düzeyi puanlarında gözlenen varyansın % 44'ünün Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesine bağlı olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkisi

	N	\bar{x}	SS	SD	t	p	η^2
Sosyal beceri düzeyi Ön-test	277	93,19	23,54	276	22,82	,015	0,65
Sosyal beceri düzeyi Son-test	277	98,30	23,59				

$p<,05$

Tablo 3'te verilen bulgulara göre, Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesine katılan öğrencilerin sosyal beceri düzeyi ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir, [$t(276)=22,82, p<,05$]. Buna göre öğrencilerin uygulama öncesindeki test puanları, $\bar{x} = 93,19$ iken uygulama sonrasındaki test puanları, $\bar{x} = 98,30$ şeklinde tespit edilmiştir. Bu test için hesaplanan eta-kare (η^2) değeri ise $\eta^2=0,65$ 'tür. Bu bulgu, Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesinin öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini arttırmada geniş bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte öğrencilerin Sosyal Beceri Düzeyi puanlarında gözlenen varyansın % 65'inin Haydi Hayatı Kucakla Yaşam Becerileri projesine bağlı olduğu söylenebilir.

2. Proje uygulamaları ile birlikte moderatör değişkenlerin internet bağımlılık ve sosyal beceri düzeyi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan analiz bulguları

Bu projede, proje uygulamalarının etkisine ek olarak teori temelli başka moderatör değişkenler de incelenmiştir. Bunlar literatürün de belirttiği üzere cinsiyet, sınıf düzeyi ya da bilişsel düzey, anne ve baba eğitimi ve evde internete erişim düzeyidir. Bu değişkenlerin her biri asıl bağımsız değişken olan proje uygulamalarının etkisi ile etkileştirilerek sunulmuştur.

Bu araştırmanın ikinci araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: “Yaşam becerileri eğitimi *cinsiyet* değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?” ve ilgili araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4. *Proje uygulamaları ve cinsiyetin internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi*

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Kız	151	53,9	53,8	12,3	11,8	1,54	,216
Erkek	122	54,9	52,4	12,7	12,3		

$p > ,05$

Proje uygulamalarının internet bağımlılığını azaltma noktasında cinsiyet etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyini azaltma noktasında cinsiyet etmeninden etkilenmediği görülmüştür ($p \geq ,05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları kız ($X_{\text{ön}}=53,9$; $X_{\text{son}}=53,8$) ve erkek ($X_{\text{ön}}=54,9$; $X_{\text{son}}=52,4$) öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları katılımcıların cinsiyetinden etkilenmemiştir.

Tablo 5. Proje uygulamaları ve cinsiyetin sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Kız	151	91,9	96,5	20,5	22,3	0,123	,726
Erkek	122	95,1	101,1	24,4	24,7		

$p > ,05$

Yukarıda ifade edilen durum sosyal beceri düzeyi değişkeni için de geçerlidir. Proje uygulamalarının sosyal becerileri artırma noktasında cinsiyet etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 5'te gösterilmiştir. Tablo 5 incelendiğinde, proje uygulamalarının sosyal becerileri artırma noktasında cinsiyet etmeninden etkilenmediği görülmüştür ($p \geq ,05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları kız ($X_{\text{ön}}=53,9$; $X_{\text{son}}=53,8$) ve erkek ($X_{\text{ön}}=54,9$; $X_{\text{son}}=52,4$) öğrencilere sosyal becerileri artırma bağlamında benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları katılımcıların cinsiyetinden etkilenmemiştir.

Bu araştırmanın üçüncü araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: "Yaşam becerileri eğitimi sınıf seviyesi değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?" ve ilgili araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 6. Proje uygulamaları ve sınıf düzeyinin internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS	F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test			
5. Sınıf	3	53,0	51,7	7,00	4,61	1,159 ,326
6. Sınıf	113	54,4	50,9	14,7	12,4	
7. Sınıf	156	54,3	54,0	12,8	10,3	
8. Sınıf	3	54,66	51,0	13,2	9,5	

$p > ,05$

Proje uygulamalarının internet bağımlılığını azaltma noktasında sınıf seviyesi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde, proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyini azaltma noktasında sınıf seviyesi etmeninden etkilenmediği görülmüştür ($p \geq .05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları 5. sınıf ($X_{\text{ön}}=53,0$; $X_{\text{son}}=51,7$), 6. Sınıf ($X_{\text{ön}}=54,4$; $X_{\text{son}}=50,9$), 7. sınıf ($X_{\text{ön}}=54,3$; $X_{\text{son}}=54,0$) ve 8. sınıf ($X_{\text{ön}}=54,66$; $X_{\text{son}}=51,0$) öğrencilerine benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları katılımcıların sınıf seviyesinden etkilenmemiştir.

Tablo 7. Proje uygulamaları ve sınıf düzeyinin sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
	Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
5. Sınıf	3	97,0	113,4	13,11	20,0	0,72 ,540
6. Sınıf	113	91,6	97,7	22,7	25,4	
7. Sınıf	156	93,6	98,6	20,4	24,5	
8. Sınıf	3	98,1	100,3	9,5	23,5	

$p > ,05$

Proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini arttırma noktasında sınıf seviyesi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 7'de gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini arttırma noktasında sınıf seviyesi etmeninden etkilenmediği sonucunu ortaya çıkarmıştır ($p \geq ,05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları 5. sınıf ($X_{\text{ön}}=97,0$; $X_{\text{son}}=113,4$), 6. Sınıf ($X_{\text{ön}}=91,6$; $X_{\text{son}}=97,7$), 7.sınıf ($X_{\text{ön}}=93,6$; $X_{\text{son}}=98,6$) ve 8. sınıf ($X_{\text{ön}}=98,1$; $X_{\text{son}}=100,3$) öğrencilerine benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları katılımcıların sınıf seviyesinden etkilenmemiştir.

Bu araştırmanın dördüncü araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: “Yaşam becerileri eğitimi *anne eğitimi* değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?” ve ilgili araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 8. *Proje uygulamaları ve anne eğitim düzeyinin internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi*

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Okuryazar	26	55,5	48,5	16,9	11,6	1,37	,250
İlköğretim Mezunu	112	54,3	52,9	11,7	12,2		
Lise Mezunu	96	53,9	53,5	8,15	11,8		
Üniversite Mezunu	32	55,3	55,0	9,1	12,6		

$p > ,05$

Proje uygulamalarının internet bağımlılığını azaltma noktasında anne eğitim düzeyi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 8’de gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyini azaltma noktasında anne eğitim düzeyinden etkilenmediğini göstermiştir ($p \geq ,05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları

annesi okuryazar ($X_{\text{ön}}=55,5$; $X_{\text{son}}=48,5$), ortaokul mezunu ($X_{\text{ön}}=54,3$; $X_{\text{son}}=52,9$), lise mezunu ($X_{\text{ön}}=53,9$; $X_{\text{son}}=53,5$) ve üniversite mezunu ($X_{\text{ön}}=55,3$; $X_{\text{son}}=55,0$) olan öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları anne eğitim düzeyinden etkilenmemiştir.

Tablo 9. Proje uygulamaları ve anne eğitim düzeyinin sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Okuryazar	26	91,1	95,6	20,8	27,8	0,564	,639
İlköğretim Mezunlu	112	92,1	95,9	23,2	20,2		
Lise Mezunlu	96	96,4	100,4	23,7	26,4		
Üniversite Mezunlu	32	90,8	102,4	14,1	20,2		

$p > ,05$.

Proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini artırma noktasında anne eğitim düzeyi değişkeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 9'da gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini artırma noktasında anne eğitim düzeyinden etkilenmediği sonucunu ortaya çıkarmıştır ($p \geq ,05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları annesi okuryazar ($X_{\text{ön}}=91,1$; $X_{\text{son}}=95,6$), ortaokul mezunu

($X_{\text{ön}}=92,1$; $X_{\text{son}}=95,9$), lise mezunu ($X_{\text{ön}}=96,4$; $X_{\text{son}}=100,4$) ve üniversite mezunu ($X_{\text{ön}}=90,8$; $X_{\text{son}}=102,4$) olan öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları anne eğitim düzeyinden etkilenmemiştir.

Bu araştırmanın beşinci araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: “Yaşam becerileri eğitimi *baba eğitimi* değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?” ve ilgili araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 10. Proje uygulamaları ve baba eğitim düzeyinin internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Okuryazar	17	59,1	51,1	15,5	3,5	1,64	,181
İlköğretim Mezunu	95	53,3	52,8	11,9	12,2		
Lise Mezunu	110	55,1	52,5	12,6	12,3		
Üniversite Mezunu	46	54,5	53,6	10,1	15,6		

$p > ,05$

Proje uygulamalarının internet bağımlılığını azaltma noktasında baba eğitim düzeyi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 10’da gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyini azaltma noktasında baba eğitim düzeyinden

etkilenmediğini göstermiştir ($p \geq .05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları babası okuryazar ($X_{\text{ön}}=59,1$; $X_{\text{son}}=51,1$), ortaokul mezunu ($X_{\text{ön}}=53,3$; $X_{\text{son}}=52,8$), lise mezunu ($X_{\text{ön}}=55,1$; $X_{\text{son}}=52,5$) ve üniversite mezunu ($X_{\text{ön}}=54,5$; $X_{\text{son}}=53,6$) olan öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları baba eğitim düzeyinden etkilenmemiştir.

Tablo 11. Proje uygulamaları ve baba eğitim düzeyinin sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Okuryazar	17	89,7	97,2	30,7	18,2	1,08	,357
İlköğretim Mezunu	95	95,2	97,5	23,5	22,1		
Lise Mezunu	110	92,4	96,8	24,6	21,9		
Üniversite Mezunu	46	91,1	102,8	24,3	18,6		

$p > .05$

Proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini artırma noktasında baba eğitim düzeyi değişkeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 11'de gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini artırma noktasında baba eğitim düzeyinden etkilenmediği sonucunu ortaya çıkarmıştır ($p \geq .05$). Başka bir deyişle, proje

uygulamaları babası okuryazar ($X_{\text{ön}}=89,7$; $X_{\text{son}}=97,2$), ortaokul mezunu ($X_{\text{ön}}=95,2$; $X_{\text{son}}=97,5$), lise mezunu ($X_{\text{ön}}=92,4$; $X_{\text{son}}=96,8$) ve üniversite mezunu ($X_{\text{ön}}=91,1$; $X_{\text{son}}=102,8$) olan öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları baba eğitim düzeyinden etkilenmemiştir.

Bu araştırmanın altıncı araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir: “Yaşam becerileri eğitimi *internet erişim durumu* değişkeni açısından katılımcıların (öğrenciler) internet bağımlılık durumları ve sosyal beceri düzeylerinde değişime yol açmakta mıdır?” ve ilgili araştırma sorusuna ait analizler ve yorumlamalara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 12. Proje uygulamaları ve internet erişim düzeyinin internet bağımlılık düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Hiç	25	54,0	52,2	14,8	9,1	0,442	,778
Haftada 1-5 Kez	127	54,4	52,9	12,9	12,7		
Günde 0-3 Saat	80	54,4	53,9	8,9	12,9		
Günde 4-5 Saat	22	56,4	54,4	8,1	9,4		
Günde 6 Saat ve Üzeri	18	54,3	51,7	14,3	12,6		

$p > ,05$

Proje uygulamalarının internet bağımlılığını azaltma noktasında internet erişim düzeyi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 12'de gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının internet bağımlılık düzeyini azaltma noktasında internet erişim düzeyinden etkilenmediğini göstermiştir ($p \geq .05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları internete erişimi hiç olmayan ($X_{\text{ön}}=54,0$; $X_{\text{son}}=52,2$), internete haftada 1-5 kez erişebilen ($X_{\text{ön}}=54,4$; $X_{\text{son}}=52,9$), internete günde 0-3 saat arası erişebilen ($X_{\text{ön}}=54,4$; $X_{\text{son}}=53,9$), internete günde 4-5 saat arası erişebilen ($X_{\text{ön}}=56,4$; $X_{\text{son}}=54,4$) ve internete günde 6 saat ve daha fazla erişebilen ($X_{\text{ön}}=54,3$; $X_{\text{son}}=51,7$) öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları internet erişim düzeyinden etkilenmemiştir.

Tablo 13. Proje uygulamaları ve internet erişim sosyal beceri düzeyi ön-test/son-test puanlarına etkileşimli etkisi

	N	\bar{x}		SS		F	Wilks' Lambda (p)
		Ön-test	Son-test	Ön-test	Son-test		
Hiç	25	89,1	93,3	13,1	22,2	3,95	,084
Haftada 1-5 Kez	127	86,2	96,4	20,3	23,7		
Günde 0-3 Saat	80	96,1	97,1	17,1	22,0		
Günde 4-5 Saat	22	106,0	119,0	17,7	20,8		
Günde 6 Saat ve Üzeri	18	111,5	114,0	18,7	26,8		

$p < ,05$

Proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini arttırma noktasında internet erişim düzeyi etmeninden etkilenip etkilenmediğine yönelik yapılan analizler Tablo 13'te gösterilmiştir. Analiz bulguları, proje uygulamalarının sosyal beceri düzeyini arttırma noktasında internet erişim düzeyinden etkilenmediğini göstermiştir ($p \geq .05$). Başka bir deyişle, proje uygulamaları internete erişimi hiç olmayan ($X_{\text{ön}}=89,1$; $X_{\text{son}}=93,3$), internete haftada 1-5 kez erişebilen ($X_{\text{ön}}=86,2$; $X_{\text{son}}=96,4$), internete günde 0-3 saat arası erişebilen ($X_{\text{ön}}=96,1$; $X_{\text{son}}=97,1$), internete günde 4-5 saat arası erişebilen ($X_{\text{ön}}=106,0$; $X_{\text{son}}=119,0$) ve internete günde 6 saat ve daha fazla erişebilen ($X_{\text{ön}}=111,5$; $X_{\text{son}}=114,0$) öğrencilere benzer bir şekilde etki etmiş ve proje uygulamaları internet erişim düzeyinden etkilenmemiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada elde edilen bulgular birçok açıdan tartışılmıştır. Genel olarak öncelikle teorik temelli tartışmalar sunulmuş, sonrasında projenin metodolojik yanları tartışılmıştır. Öncelikle sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde proje uygulamaları olarak Yaşam Becerileri Eğitimi'nin katılımcıların internet bağımlılığını azaltma ve sosyal becerileri artırma yönünde etkili olduğu görülmüştür. Proje uygulamalarının etkisi katılımcılar üzerinde iki yönlü bir bağlamda kendini göstermiştir. Birincisi internet bağımlılığını azaltmadır. Proje kapsamında bu durumu sağlamanın başat yollarından birisi sosyal etkileşimleri artırıcı etki gösteren sosyal beceriler eğitimleridir (Omidvar ve Sarami, 2002). Kişiler dijital ve yapay bir ortamda haberleşmek, konuşmak, paylaşmak ya da var olmak yerine, yüz yüze olan asıl etkileşimleri seçme ve bunlara daha çok değer verme yoluna bu projenin sosyal beceriler eğitimi ile ulaşmış olabilirler (Chaiudom, 2006). İkincisi ise sosyal becerileri artırmadır. Araştırmalar sosyal becerileri yetkinleşmiş bireylerin internetle olan ilişkilerini sosyal becerileri değiştirme ve geliştirme bağlamında incelemiş ve çeşitli sonuçlara ulaşmışlardır. Örneğin Butraprom (2002) yaptığı çalışmada yalnızlık hissi çeken ergenlerin, yalnızlıklarını paylaşma ve azaltma noktasında, internet yerine akranlarına ya da yetişkinlerle olan ilişkilere başvurmasının sosyal beceriler eğitimi ile daha mümkün olduğunu göstermiştir. Bu bulgu diğer çalışmalar tarafından da doğrulanmıştır (Engelberg ve Sjöberg, 2007; Lily, Shahraray ve Moradi, 2008). Bu çalışmanın sosyal becerileri geliştirme eğitimleri de bu biçimde bir etki yaratmış olabilir. Tüm bunlara ek olarak bu çalışmanın katılımcıların gelişimsel düzeyleri incelendiğinde de (11-14

yaş), proje uygulamalarının katılımcıları internet bağımlılığında koruma ve sosyal becerileri değiştirerek geliştirme bağlamında doğru bir katılımcı kitlesi ile çalıştığı söylenebilir. Çünkü bu çalışmada da kabul edildiği üzere bireylerin internete karşı olan bağımlılıklarını baskın bir şekilde son çocukluk, ergenliğe geçiş ve ergenlik dönemi boyunca ortaya çıkmaktadır (Kuss, Griffiths, Karila ve Billieux, 2014). Bununla birlikte çalışma kapsamında sosyal beceriler eğitimi hem katılımcı bireylere hem de bu bireylerin ebeveynlerine uygulanmıştır. Bu bağlamda, katılımcıların sosyal becerilerini geliştirip, değiştirerek internette vakit geçirme zamanlarının kısaltılmasının bir yolunun da anne-babanın internetle olan ilişkisinin kontrol edilmesi ile mümkün olacağı düşünülmüştür. Katılımcı bireylerde olduğu gibi, ebeveynlerin de internet başında geçirilen zamanı azaltmasının en etkin yolların birisi sosyal becerilerin gelişmiş olmasıdır (Barkin, İp, Richardson, ve Klinepeter, 2006). Bu bağlamda proje uygulamalarının bütüncül bir perspektifte internette geçirilen zamanı azaltma ve sosyal etkileşimleri artırma yönünde kapsayıcı olduğu söylenebilir. Son olarak proje uygulamalarının sadece proje katılımcıları için değil, diğer aday katılımcılar için de elde edilebilir ve uygulanabilir olduğu söylenebilir.

Bulgular ve Yorumlar kısmında da gösterildiği üzere, proje uygulamalarının etkisi moderatör değişkenlerin hiçbirinden anlamlı bir şekilde etkilenmemiştir. Başka bir deyişle, proje uygulamaları kız ve erkek katılımcılar adına, farklı sınıf seviyesi ya da bilişsel düzeylerde bulunan katılımcılar adına, anne- ve baba-eğitimi farklı düzeylerde olan katılımcılar adına ve evinde farklı düzeylerde internet erişimine sahip olan katılımcılar adına benzer bir şekilde etkisini göstermiş, bu tipte asıl uygulama etkilerini saptırıcı ya da azaltıcı herhangi bir dış değişkenden etkilenmemiştir. Metodolojik olarak bu sonuç proje uygulamalarının popülasyon yani evren genellemesi özelliğini taşıdığını gösterebilir. Başka bir deyişle projenin etkinliklerinin uygulanma aşamaları kişilerin sosyo-demografik özelliklerine bağlı değildir, ancak etkinliğin içeriğine ya da uygulayanın uygulama başarısına bağlı gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkök, F. (1996). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi: Öğretmen el kitabı*. TC Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- American Psychiatric Association. (1995). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. (4th ed.). Washington, DC: Author.
- Bacanlı, H., & Erdoğan, F. (2003). Matson çocuklarda sosyal becerileri değerlendirme ölçeğinin (MESSY) Türkçe'ye uyarlanması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(2), 351-379.
- Balta, Ö. Ç., & Horzum, M. B. (2008). The factors that affect internet addiction of students in a web based learning environment. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, 41(1), 187-205.
- Baran, A. G., & Kuloğlu, C. (2001). İnternet kafelerdeki İnternet kullanımı ve sanal-sosyal ilişkiler: Ankara örneği. *Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukukta Etkiler Sempozyumu, Ankara*.
- Barkin, S., Ip, E., Richardson, I., & Klinepeter, S. (2006). Parental Media Mediation Styles for children Aged 2 to 11 Years. *Pediatrics Adolescents*, 160, 395-401.
- Bayraktar, F. (2001). *İnternet kullanımının ergen gelişimdeki rolü. Doktora tezi*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Biçer, U. (2014). Sosyal beceri eğitiminin ortaokul öğrencilerindeki internet bağımlılık düzeyine etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı*, Adana.
- Bölükbaş, K. (2003). İnternet kafeler ve internet bağımlılığı üzerine sosyolojik bir araştırma: Diyarbakır örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı*, Diyarbakır.
- Brenner, V. (1997). Psychology of computer use: XLVII. Parameters of Internet use, abuse and addiction: The first 90 days of the Internet usage survey. *Psychol.Rep*, 80, 879-882.
- Butraprom, C. (2002). Factors Affecting Internet Addition Behavior of Adolescence in Bangkok Metropolis. Thesis for Master Degree of Arts in Sociology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- Caplan, S. E. (2005). A social skill account of problematic internet use. *The Journal of Communication*, 55(4), 736.

- Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 109-116.
- Chaiudom, A. (2006). A Study of Relationship Between Loneliness and Internet Users Behaviors. Thesis for Master of Science in Industrial Education, Faculty of Industrial Education and Technology, King Mongkut's University of Technology Thonburi.
- Chen, S. H., & Chou, C. (1999, August). Development of Chinese Internet addiction scale in Taiwan. *Poster Presented at the 107th American Psychology Annual Convention*, Boston, USA.
- Chou, C., Condrón, L. & Belland, J.C. (2005). A review of the research on internet addiction. *Educational Psychology Review*, 17(4), 363-388.
- Çevik, G. B., & Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3).
- Engelberg, E. & Sjöberg, L. (2004). Internet Use, Social Skills, and Adjustment *CyberPsychology & Behavior*, 7(1): 41-47. doi:10.1089/109493104322820101.
- Esgin, A. (2000). Yeni bir bağımlılık türü: İnternet kafeler. *Bilim ve Ütopya*, 74, 38-45.
- Ferraro, G., Caci, B., D'amico, A. & Blasi, M.D. (2007). Internet Addiction Disorder: An Italian Study. *Cyberpsychology & Behavior*. 10(2), 170-175.
- Kuss, J.D., Griffiths D., Karila, M., L., & Billieux, J. (2014). Internet addiction: a systematic review of epidemiological research for the last decade. *Current pharmaceutical design*, 20(25), 4026-4052.
- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukophadhyay, T., & Scherlis, W. (1998). Internet paradox: A social technology that reduces social involvement and psychological well-being?. *American psychologist*, 53(9), 1017.
- Lee, M-S., Ko, Y-H., Song, H-S., Kwon, K.-H., Lee, H-S., Nam, M. & Jung, I-K., (2007). Characteristics of internet use in relation to game genre in Korean adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*. 10(2), 278-285.
- Li, S. M., & Chung, T. M. (2006). Internet function and Internet addictive behavior. *Computers in Human Behavior*, 22(6), 1067-1071.

- Lily, G., Shahraray, M. & Moradi, A. (2008). "Prevalence of Internet addiction and comparison of Internet addicts and non-addicts in Iranian high schools." *CyberPsychology & Behavior*, 11(6): 731-733.
- Matson, J. L., Rotatori, A. F., & Helsel, W. J. (1983). Development of a rating scale to measure social skills in children: The Matson Evaluation of Social Skills with Youngsters (MESSY). *Behaviour Research and therapy*, 21(4), 335-340.
- Morahan-Martin, J. M., & Schumacker, P. (2000). Incidence and correlates of pathological internet use. *Computer Human Behaviour*, 16, 13–29.
- Omidvar, B., & Saremi, A. (2002). Internet addiction: description, etiology, prevention, and treatment measures internet addiction disorder", Center for Counseling and Psychological Services Campus. Mashhad: Tamrin Publications.
- Oğuz, B., Zayim, N., Özel, D., & Saka, O. (2008). Tıp öğrencilerinin internette bilişsel durumları. *Akademik Bilişim*, 30, 447-453.
- Park, S. K., Kim, J. Y., & Cho, C. B. (2008). Prevalence of Internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*, 43(172), 895.
- Sanders, C. E., Field, T. M., Miguel, D., & Kaplan, M. (2000). The relationship of Internet use to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence*, 35(138), 237.
- Saygılı, S. (2002). *Ergenlik sorunları*. İstanbul: Elit Yayınları.
- Soule, L. C., Shall, W. & Kleen, B.A. (2003). Exploring internet addiction: Demographic characteristics and stereotypes of heavy internet users. *Journal of Computer Information Systems*, 64-73.
- Yetim, N., & Güler, E. Ç. (2000). Bilgi teknolojilerinden yeni yararlanma biçimleri olarak internet kafeler. III. *Ulusal Sosyoloji Kongresi*, Eskişehir.
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.